

**Opdracht³ van de auteur aan de eerbare, de deugd
liefhebbende jonkvrouw**

Elisabeth de Grave,

**mijn zeer geliefde zuster,
genade en vrede zij u door Jezus Christus, onze Heere.**

Achtbare en eerbare jonkvrouw, zeer geliefde zuster en goede vriendin, de Heilige Schrift, de geschiedenis van de kerk en de dagelijkse ervaring⁴ getuigen er overvloedig van dat Gods kinderen aan veel kruis en bestrijding in deze wereld onderworpen zijn. Het uitwendige kruis mag echter niet vergeleken worden met de geestelijke strijd, waarin de gelovige zich voortdurend bevindt. Als hij door het ervaren van de zonde wordt opgeschrikt, proeft hij door de vloek van de Wet de toorn van God en ziet hij de geopende hel voor ogen. Hij is dan beroofd van alle hoop op genade en zaligheid, en mist ook de kracht van de Heilige Geest om God te kunnen aanroepen en aanbidden.

Welnu, wat voor helse pijn en verschrikking⁵ dit is, valt moeilijk duidelijk en geloofwaardig te maken aan hen die deze nooit gevoeld hebben. Maar zij die deze pijn wel hebben ondergaan⁶, kunnen er met een levendig gevoel over spreken. In hun helse verlatenheid waren zij een tijdlang wankelmoedig en vertwijfeld, maar daarna hebben ze door Gods genade en het werk van de Heilige Geest de zekerheid van hun zaligheid in Christus weer geproefd en gesmaakt. Ik heb hier – Gode zij dank – ook mijn deel van ervaren en gedragen, en uit wat ik van jou begrepen heb, ben je van dit kruis ook niet helemaal vrij geweest.

In mijn dienstwerk heb ik menigmaal veel vrome, rechtschapen⁷ en

3. * Dedicatie-Brief.

4. * experientie.

5. * torment.

6. * gesmaect.

7. * eerlijcke.

gewetensvolle⁸ personen mogen troosten, die vanwege hun zondige en verkeerde⁹ natuur bijna in wankelmoedigheid ten onder gingen. Daar is het de satan immers altijd om te doen en daarom loopt hij als een briesende leeuw dag en nacht om ons heen. Dat is de reden waarom ik mij al dikwijls heb voorgenomen hierover kort iets op papier te zetten, waarbij ik een traktaatje met als titel *De ziekentroost* wil volgen. Daarmee wil ik wat breder onderwijs geven aan mensen met een benauwd geweten die het onderscheid tussen de Wet en het Evangelie niet voldoende verstaan. Hierdoor kunnen ze het leerstuk van de rechtvaardiging door het geloof ook niet van harte¹⁰ aannemen.

Door mijn vele reizen, door andere omstandigheden¹¹ die me bezighielden en door de kerkelijke moeilijkheden had ik meer dan genoeg te doen. Daardoor ben ik ook lange tijd verhinderd geweest en had ik nauwelijks gelegenheid om hierover grondig na te denken en er op een behoorlijke manier¹² iets over te schrijven¹³.

Maar door de gesprekken die we hierover met elkaar gehad hebben, kreeg ik een nieuwe stimulans¹⁴ en voelde ik me gedwongen¹⁵ deze dialoog in de vorm van een vriendschappelijk gesprek¹⁶ op te stellen¹⁷. Ik deed dit voor zover ik hiertoe de gelegenheid had en hoop op een tijd dat God, de Heere, mij meer rust zal geven om deze materie waarin troost voor alle arme zondaren te vinden is, op een bredere, duidelijker en grondiger manier te kunnen beschrijven en verklaren.

Ondertussen heb ik dit geschriftje willen opstellen, zodat je het troostrijke gesprek hierin tot geruststelling van je geweten mag

8. * van goeder conscientie.

9. * booser.

10. * met een recht ghemoedt.

11. * occasien.

12. * bequamelick.

13. * in orden te stellen.

14. * nochtans beweeght zynde.

15. * ben ick veroorsaect gheworden.

16. * vriendelicke confereringe.

17. * te beworpen.

lezen en onderzoeken. Ik heb het je willen opdragen¹⁸ als een vreugdevolle¹⁹ herinnering en als een bewijs en onderpand van onze godzalige vriendschap en eenheid die we door de band van de Heilige Geest in Christus hebben. Ik doe dat in de hoop dat dit kleine werkje een liefdevolle troost voor jouw hart en dat van vele anderen zal zijn, tot de tijd dat de Heere iets beters zal geven. Ik vraag je tegelijk vriendelijk of je dit in dank wilt ontvangen en het nog eens opnieuw zult lezen om je ermee te vertroosten, en ook in je gebeden aan mij te denken. Dat laatste zal ik met mijn geringe krachten ook van ganser harte doen, in de hoop dat we gezamenlijk met al Gods uitverkorenen in het ware geloof dat door de liefde werkzaam is, mogen leven, tot het einde toe mogen volharden en hiernamaals voor eeuwig zalig mogen worden. Hiermee beveel ik jou en al de jouwen toe aan de bescherming van de almachtige God.

*In haast gedateerd te Gent op vandaag, 26 juni 1585.*²⁰

Je goedwillende vriend en broeder,
Petrus Dathenus

18. * toe stellen.

19. * heerlijkje.

20. Dit jaartal moet waarschijnlijk 1584 zijn.

Troostrijke en heerlijke namen die in de Heilige Schrift aan de gelovigen worden gegeven

<i>De waarlijk vrijen</i>	– Johannes 8:36
<i>De rechtvaardigen</i>	– Mattheüs 25:37
<i>Heilige tempelen van God</i>	– 1 Korinthe 3:17
<i>Gods akkerwerk, Gods gebouw</i>	– 1 Korinthe 3:9
<i>Kinderen Gods</i>	– Galaten 4:6, Romeinen 8:17
<i>Erfgenamen Gods en mede-erfgenamen van Christus</i>	– Romeinen 8:17
<i>Broeders van Christus</i>	– Johannes 20:17
<i>Uitverkorenen Gods</i>	– Kolossenzen 3:12
<i>Een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk; opdat gij zoudt verkondigen de deugden Desgenen Die u uit de duisternis geroepen heeft tot Zijn wonderbaar licht</i>	– 1 Petrus 2:9

Om deze pagina vol te maken, wordt hier een mooi begin toegevoegd van een gebed uit de *Belijdenissen*²¹ van Augustinus, die rond het jaar 400 heeft geleefd.

Heere, mijn God, geef mijn hart toch de genade dat ik oprecht naar U mag verlangen, door het verlangen naar U mag zoeken, door het zoeken U mag vinden, door het vinden U mag beminnen, door het beminnen mijn zonden zal afleggen, en de afgelegde zonden niet meer zal doen.

21. * de bedenckinghe.

**Een christelijk gesprek vanuit Gods Woord,
dat dient tot onderwijs
en troost aan alle droevige harten die zich door de last
van de zonden en de angst voor de verdoemenis
bezaard voelen, omdat ze
de Wet en het Evangelie, dus Mozes en Christus,
niet goed onderscheiden**

De samensprekende personen zijn Datheen en Elisabeth

D God moge je groeten, mijn geliefde zuster, waar kom je vandaan? Je kijkt zo bedroefd dat men de droefheid bijna van je gezicht kan scheppen.

E Ik kom uit de kerk²², waar ik Gods Woord heb horen uitleggen.

D Hoe kan dat nou? David zegt dat de Wet des Heeren, die volmaakt is, het hart verblijdt.²³ Wat heb je daar gehoord dat je hart zo benauwd maakt? Want dat is hiermee helemaal in strijd!

E Ja, dat is waar; in diezelfde psalm staat ook dat Gods Woord zoeter is dan honing en honingzeem. Maar er staat ook: Wie deze woorden en geboden van de Heere onderhoudt, heeft een groot loon.²⁴ Het is heel erg, maar ik merk in mijn hart dat ik daar heel ver vandaan ben. Ondanks alles wat de Heere mij geleerd heeft, maak ik immers de mand met daarin mijn zonden dagelijks voller. Daardoor laad ik de helse vloek en verdoemenis²⁵ op me. Er staat namelijk geschreven: 'Vervloekt is een iegelijk die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek der wet, om dat te doen.'²⁶ En

22. * vermaninge.

23. Ps. 19:9.

24. Ps. 19:12.

25. * den vloeck ende helse vermaledijdinge.

26. Deut. 27:26; Gal. 3:10.

met het oog hierop²⁷ heeft onze predikant terecht geleerd dat de knecht die de wil van zijn heer wel weet maar hem daarnaar niet ge- diend heeft, met vele slagen geslagen zal worden. Dat is me op een eerlijke manier²⁸ verkondigd, en ik merk dat ik zo iemand ben. Zou ik daarom geen reden hebben om bedroefd te zijn en te treuren?

D Alle mensen moeten hun tekortkomingen belijden en daarover van harte bedroefd zijn. Maar men moet er daarbij wel op toezien dat men niet ten onder gaat in zo'n overvloedig grote droefheid dat de dood er het gevolg van is.²⁹ Nu denk ik dat jouw droefheid van die aard is, omdat ze voornamelijk voortkomt uit een groot misverstand. Je maakt immers geen onderscheid tussen de Wet en het Evangelie, en je kent Christus, je Heiland, nog niet goed. Daardoor ben je nog ver verwijderd van de kinderlijke vrees, maar de volkomen liefde drijft de vrees uit.³⁰ De vrees geeft immers be- nauwdheid; en wie vreest, is niet volkomen in de liefde. Leer daar- om, lieve Elisabeth, Gods Woord toch beter te begrijpen, zodat je van Christus geen andere Mozes, dus van je Zaligmaker en Advo- caat geen aanklager maakt of iemand die je verdoemt. Dat zou de grootste smaad zijn waarmee Christus door mensen onteerd kan worden.³¹

E Ik ervaar mijn onbegrip³² en onvolmaaktheid heel goed. Ik klaag daar ook over en stem toe dat het waar is als je zegt dat de liefde tot God in mij nog heel gebrekkig is. Maar ik bid je, lieve broeder, als mijn zaligheid je ter harte gaat, laat het je toch niet te moeilijk vallen mij onderwijs te geven en mij te troosten. Ik ben namelijk heel hongerig en dorstig naar de gerechtigheid.³³

27. * tot desen propooste.

28. * heerlic. Gezien de context vermoed ik dat de h van heerlic een Vlaamse achter- grond heeft, waar de Vlamingen heel gemakkelijk een h zetten voor een woord dat met een klinker begint.

29. 2 Kor. 2:7.

30. 1 Joh. 4:18.

31. Matth. 1:21; 1 Joh. 2:1; Joh. 5:45; Openb. 12:17; Joh. 3:13.

32. * onverstant.

33. Matth. 5:6.

D Daar voel ik me toe verplicht en ik wil het ook graag. Maar laten we hier aan de waterkant onder die groene bomen gaan zitten waar we buiten het gehoor van de mensen zijn. Hier loven en prijzen de vogeltjes met hun blijde zang God, hun Schepper. Zij zullen ook ons ertoe bewegen om ons in Hem te verheugen en Hem voor Zijn weldaden te danken.

E Dat vind ik heel fijn. Kijk, hier is een heerlijk stil en goed plekje; laten we hier gaan zitten en openhartig met elkaar spreken. Dan is het zoals Maria, de zuster van Martha, alle zorgen opzijzette en aan de voeten van Christus ging zitten om Zijn woorden te horen.³⁴ Zo wil ik hier ook zitten, en ik ben er daarbij zeker van dat je het Woord der waarheid door de Heilige Geest voor mij ook zuiver en trouw zult uitleggen.³⁵

D Deze Maria had het beste deel uitgekozen³⁶, en dat is het luisteren naar Gods Woord, want hoewel Martha dat toen niet hoog genoeg waardeerde, is het voor ons boven al het andere nodig. Daardoor zul je ook het beste deel uitkiezen, dat ook nooit meer van je afgenomen kan worden. Maar, Elisabeth, we kunnen niet goed en ook niet met vrucht over Gods Woord spreken zonder Zijn Geest en genade. Vóór we dus over de verborgenheid van onze zaligheid beginnen te spreken, zullen we eerst van harte tot Christus bidden en Hem aanroepen.

E Dat is goed gesproken! Doe jij het gebed, dan zal ik met een aandachtig hart je woorden meebidden.

D O, Heere Jezus, U hebt Uw tegenwoordigheid en genade beloofd aan al degenen die in Uw Naam bijeenzijn, al zijn dat er maar twee of drie.³⁷ Daarom bidden wij U: Wilt U met Uw Heilige Geest bij

34. Luk. 10:39.

35. Ef. 1:13; Kol. 1:5.

36. Luk. 10:42.

37. Matth. 18:20.

ons en in ons zijn? En zoals U de harten van Uw apostelen verlicht hebt om Uw goddelijk Woord te verstaan³⁸, wilt U zo ook ons verstand met Uw Heilige Geest verlichten?³⁹ U hebt toch ook het hart van Lydia bereid om te begrijpen en met het hart te verstaan⁴⁰ wat U door Paulus, dat uitverkoren vat, hebt laten verkondigen.⁴¹ Wilt U ook het hart van Uw dienaressen openen, zodat zij alles wat ik, Uw onwaardige dienaar, door Uw Geest uit Uw Woord naar voren zal brengen, grondig mag begrijpen en verstaan. Laat ons gesprek mogen dienen tot Uw eer en tot onze troost en zaligheid, door Jezus Christus, onze Heere.

E Amen, amen; laat het zo mogen zijn!

D Wel, geliefde Elisabeth, wat heb je hier voor een boekje in handen?

E Het is de Bijbel, dus het Oude en het Nieuwe Testament; in een klein formaat met kleine lettertjes.

D [Groot of klein,] dat doet er niet toe. Maar we hebben het zwaard van de Geest, namelijk Gods Woord, waardoor de Heilige Geest ons het schild van het geloof geeft; en daarmee kunnen we alle vurige pijlen van de duivel uitblussen.⁴² M'n goede Elisabeth, spreek openhartig en maak duidelijk wat allemaal je hart bedroeft en benauwd maakt; en wees er zeker van dat onze Heiland, de Christus, gekomen is om de zieken gezond te maken. Het gekrookte riet zal Hij niet verbreken, maar integendeel: Hij belooft juist degene die belast en beladen is en van harte tot Hem roept, te zullen bemoeiden.⁴³ Hij zal je door Zijn Woord en Zijn Heilige Geest ook zó versterken en troosten dat je niet alleen voor jezelf een blijmoedig

38. Luk. 24:45.

39. Ef. 1:17.

40. Hand. 16:14.

41. Hand. 9:15.

42. Ef. 6:16,17; 1 Thess. 5:8.

43. Matth. 12:20 en 11:28.

en gerustgesteld geweten zult hebben, maar dat je ook anderen zult kunnen troosten en versterken.⁴⁴

E Moge de goede God mij dat geven. Net als David bid ik vaak: ‘Ontzondig mij, Heere, met hysop, en ik zal rein zijn; was mij, en ik zal witter zijn dan sneeuw. Doe mij vreugde en blijdschap horen; dat de beenderen zich verheugen, die Gij verbrijzeld hebt. Verberg Uw aangezicht van mijn zonden, en delg uit al mijn ongerechtigheden. Schep mij een rein hart, o God, en vernieuw in het binnenste van mij een vaste geest. Verwerp mij niet van Uw aangezicht, en neem Uw Heilige Geest niet van mij. Geef mij weder de vreugde Uws heils; en de vrijmoedige geest ondersteune mij.’⁴⁵

D Dat is een goed en godzalig gebed, en je mag er zeker van zijn dat God dit gebed verhoord heeft.⁴⁶

E Maar toch ervaar ik die vreugde en blijdschap, die vaste geest en de zekerheid van mijn zaligheid in mij niet zo goed, want ik voel me altijd bevreesd en word door twijfel aangevochten.

D Dat is geen wonder, want het menselijk leven is een voortdurende strijd op aarde. De Geest van God is in ons werkzaam om het ware geloof en het vertrouwen van het hart te versterken, want als die gemist worden, kan niemand God behagen. Maar zo is ook de satan ijverig in de weer om ons onder te dompelen in twijfel. Hij weet namelijk heel goed dat de mens die twijfelt, lijkt op de golven van de zee die door de wind op en neer worden bewogen.⁴⁷ Daarom ontvangt zo iemand niet waar hij om bidt, want hij is altijd en overal wankelmoedig.

Het is echter voor Gods kinderen ondertussen wel profijtelijk en ook nodig⁴⁸ dat zij zo aangevochten en als het ware in het diepst

44. Hand. 1:4.

45. Ps. 51:9-14.

46. Joh. 16:23.

47. Hebr. 6:1; Jak. 1:6-7.

48. * profijtelijk / ja nootlic.

van de hel geworpen worden. Ze mogen zich namelijk niet verheffen, maar moeten zich onder de almachtige hand van God verootmoedigen. Ze moeten ook aanhouden in een eendrachtig gebed, en medelijden kunnen hebben met anderen die op dezelfde manier worden aangevochten.⁴⁹

Maar vertel me toch, wat is het nu dat je vooral zo drukt en benauwd maakt?

E Ach, broeder, de oorzaken⁵⁰ zijn ernstig en er zijn er ook heel veel. Allereerst voel ik dat ik iemand ben die de wil van de Heere wel kent maar niet doet. Daarom kan ik ook niet anders dan vele slagen verwachten.⁵¹ De Schrift zegt immers duidelijk dat al degenen die tegen de Wet gezondigd hebben⁵², ook door de Wet veroemd zullen worden. God rechtvaardigt namelijk niet degenen die de Wet horen, maar die haar doen. Vervolgens zegt Christus duidelijk: 'Indien gij Mij liefhebt, zo bewaart Mijn geboden.'⁵³ En ook: 'Alle rank die in Mij geen vrucht draagt, die neemt [de Vader] weg.'⁵⁴ Die ranken verdorren en verdrogen; men verzamelt ze en gooit ze in het vuur, en dan verbranden ze. Datzelfde zegt ook Johannes de Doper als hij stelt dat de bijl al aan de wortel van de boom gelegd is en dat alle bomen die geen goede vrucht voortbrengen, worden omgehakt en in het vuur geworpen.

Welnu, ik vind geen vruchten in mij. Juist het tegendeel is waar⁵⁵, want als God door Zijn Geest iets goeds in mij werkt, wordt dat door de slechte verlangens⁵⁶ van mijn verdorven natuur onrein gemaakt. Bovendien merk ik dat ik dagelijks meer zonden doe dan er haren op mijn hoofd zijn.⁵⁷ Daarom moet ik dikwijls klagen: 'Ik

49. Ps. 119:71; 2 Kor. 12:7; Job 3:2 e.v.; Jer. 20:14; 1 Petr. 5:6; Hebr. 2:17 en 4:15.

50. * die causen.

51. Luk. 12:47.

52. Rom. 2:12.

53. Joh. 14:15.

54. Joh. 15:2 en 4.

55. * ter contrarien.

56. * boose affecten.

57. Ps. 40:13.

ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?’⁵⁸
Zijn dit geen oorzaken genoeg om bedroefd en treurig te zijn?

D Ja, heel zeker! Maar ik zeg nog eens dat de grootste oorzaak je bedroefdheid en treurigheid is. Je ligt als het ware in de afgrond van de hel, je bent ter dood toe gewond en beladen met zware pakken. Je kent Hem echter niet goed Die jou kan verlossen en genezen. Hij kan en wil de pakken van je afnemen als je tot Hem komt.⁵⁹ Maar je begrijpt de eerste beginselen van het christelijk geloof nog niet, en daarom moet ik vanaf het fundament met je beginnen. Zeg me daarom toch, geliefde zuster, weet je ook hoe het Woord van God, de Heilige Schrift, moet worden ingedeeld om daarover met verstand en een zeker onderscheidingsvermogen te kunnen spreken?

E Ja natuurlijk, want Gods Woord wordt onderverdeeld in het Oude en het Nieuwe Testament, dus in de leer van de profeten en van de apostelen.⁶⁰

D Dat onderscheid is niet voldoende om Gods Woord ‘recht te snijden’, zoals Paulus zegt. Hij bedoelt daarmee: om het op een verstandige manier uit te leggen.⁶¹ Johannes de Doper zegt: ‘Want de wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden.’⁶² Hier maakt hij een onderscheid tussen de dienst van Mozes en die van Jezus Christus. De apostel Paulus wil dat onderscheid ook leren en dat is de reden waarom hij Mozes een knecht of dienaar noemt⁶³, maar Christus de Zoon, de Heere en Erfgenaam. En nog duidelijker spreekt Paulus op een andere plaats⁶⁴, want hij noemt de dienst van Mozes een dienst van de

58. Rom. 7:24.

59. Matth. 9:12 en 11:28.

60. Ef. 2:20.

61. 2 Tim. 2:15.

62. Joh. 1:17.

63. Hebr. 3:5.

64. 2 Kor. 3:6-8.

letter die doodslaat en verdoemt, maar de dienst van Christus en het Nieuwe Testament noemt hij een dienst van de Geest en de gerechtigheid.

Maar om bij de gewone indeling te blijven en om daar op een goede manier over te spreken, zeggen we dat Gods Woord wordt onderscheiden in Wet en Evangelie.

E Ja, zo vat ik het ook op.

D Maar wat versta je onder het woord ‘wet’?

E De Wet is volgens mij alles wat Mozes geboden heeft, maar vooral wat hij in de twee tafelen van de Tien Geboden heeft samengevat. En dat wordt in het Oude Testament allemaal nog veel breder uitgelegd.

D Och, Elisabeth, je bent nog ver verwijderd van het juiste begrip van wat waarheid is. Denk je dat de vaderen in het Oude Testament nog helemaal geen Evangelie gekend hebben?

E Zo heb ik die kwestie lange tijd wel opgevat, ja.

D Dan is het ook niet vreemd dat je tot nu toe zo bedroefd en vreesachtig⁶⁵ bent.

E Hoe moet ik de verhouding⁶⁶ tussen Wet en Evangelie dan opvatten om tot een goed verstaan van Gods Woord te komen?

D Dat wil ik je eenvoudig uitleggen. De Wet is een verklaring van de onveranderlijke wil van God. Op straf van de eeuwige verdoemenis legt ze alle mensen een voortdurende en volkomen gehoorzaamheid op om alles te doen wat God hun in Zijn geboden

65. * cleenmoedich.

66. * materie.

bevolen heeft.⁶⁷ Waar nu zo'n leer geleerd wordt die deze volkomen gehoorzaamheid eist⁶⁸ – zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament – daar wordt de Wet met klem geleerd.

E Maar vindt men die leer dan ook in het Nieuwe Testament?

D Ja, overal! Deze leer wordt ook naar voren gebracht in de teksten die je al hebt aangehaald, en daarin herken je je grote droefheid en benauwdheid. Elke tekst immers die ons vermaant en erop aandringt dat we doen wat we aan God en onze naaste schuldig zijn – dat is de Wet. Dat geldt bijvoorbeeld voor heel Mattheüs 5, waar Christus spreekt over wie op zijn broeder toornig is, wie 'raka' zegt of 'gij dwaas', wie een vrouw aanziet om haar te begeren, en dergelijke. Dat alles is de Wet die van ons eist wat we niet kunnen. Of ook als Christus zegt: 'Wilt gij in het leven ingaan, onderhoud de geboden'⁶⁹ – daar spreekt Hij over de Wet en dringt erop aan die te houden. Dat geldt voor alle plaatsen in de Schrift waar Hij dit van ons eist⁷⁰; en zo hebben ook Paulus, Petrus, Johannes en de andere apostelen in hun brieven en vermaningen gesproken als dat nodig was.⁷¹

E Leg me toch uit waarom Christus, onze Zaligmaker, Die toch niet gekomen is om ons te verdoemen maar zalig te maken⁷², zo op de Wet aandringt en waarom de apostelen dat ook gedaan hebben!

D Je moet weten en goed begrijpen wanneer en waarom de Wet gegeven is en waarvoor ze tot op de huidige dag nog dient. Dan zullen je ogen geopend worden en zul je daar ook steeds troost uit ontvangen. Maar dan moet je daarnaast ook goed begrijpen op welke manier God ons door Jezus Christus van de kracht en de verdoemenis van de Wet genadig verlost heeft.

67. Ex. 20:1; Deut. 5:6 en 27:26; Jak. 2:10; Gal. 3:12.

68. * drijft / ende heeschet.

69. Matth. 19:17.

70. * voordert ende heeschet.

71. * om seker oorzaken.

72. Joh. 3:17.